

۱۵۷۹۱۷۷

عربی‌های دیوان حافظ

ترکیب‌ها، جمله‌ها، عبارت‌ها،
مصراع‌ها و بیت‌های عربی در اشعار حافظ

دکتر سیدعلی موسوی گرمارودی

انشارات طهوری

سرشناسه	موسوی گرمارودی، سیدعلی، ۱۳۲۰-
عنوان قراردادی	دیوان، برگزیده. شرح Divan. Selection. Interpretation
عنوان و نام پدیدآور	عربی‌های دیوان حافظ: ترکیب‌ها، جمله‌ها، عبارت‌ها، مصراع‌ها و بیت‌های عربی در اشعار حافظ / سیدعلی موسوی گرمارودی.
مشخصات نشر	تهران: طهوری، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری	۱۰۰ ص.
شابک	978-600-5911-51-0
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا.	
یادداشت	کتابنامه.
عنوان دیگر	ترکیب‌ها، جمله‌ها، عبارت‌ها، مصراع‌ها و بیت‌های عربی در اشعار حافظ.
موضوع	حافظ، شمس‌الدین محمد، ۷۹۲ق. دیوان — نقد و تفسیر.
موضوع	Hafiz, Shamsoddin Mohammad, 14 th century. Divan-Criticism : and interpretation
موضوع	شعر عربی — قرن ۸ ق.
موضوع	Arabic Poetry - 14 th century :
موضوع	شعر فارسی — تأثیر عربی.
موضوع	Persian poetry - Arabic influences :
موضوع	شعر عربی — شاعران ایرانی.
موضوع	Arabic poetry - Iranian authors :
موضوع	شعر عربی — قرن ۸ ق. — تاریخ و نقد.
موضوع	Arabic Poetry - 14 th century - History and criticism :
شناسه افزوده	حافظ، شمس‌الدین محمد، ۷۹۲ق. دیوان. شرح.
شناسه افزوده	Hafiz, Shamsoddin Mohammad, 14 th century. Divan - Commentaries
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۶ ۴۴۳۵/۸۱۵۴۴ PIR
رده‌بندی دیوئی	۳۲/۱۸۸۰
شماره کتابشناسی ملی	۵۰۱۰۲۳۷

انتشارات طهوری

خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، کوچه نوروز، شماره ۲۴، صندوق پستی ۱۶۴۸-۱۳۱۴۵

تلفن ۰۹۱۲۲۲ ۵۱۲۰۶-۶۶۴۶۴۸۲۶

www.tahooribooks.ir

عربی‌های دیوان حافظ

دکتر سیدعلی موسوی گرمارودی

چاپ اول ۱۳۹۶، چاپ دوم ۱۳۹۸، چاپ سوم ۱۴۰۱

صفحه‌آرایی: علم‌روز

تیراژ: ۲۲۰ نسخه

حق هرگونه چاپ و انتشار برای انتشارات طهوری محفوظ است

۵۰۰۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۵
فصل اول - عربی های بخش قصائد.....	۱۳
فصل دوم - عربی های بخش غزلیات.....	۱۷
فصل سوم - عربی های بخش مثنوی ها.....	۷۹
فصل چهارم - عربی های بخش قطعه ها.....	۸۱
نمایه.....	۹۱
منابع.....	۹۷

پیشگفتار

سنت «عربی دانی و عربی خوانی و عربی نویسی» که در قرن چهارم و پنجم قمری، در میان ایرانیان، با ابوالفتح بُستی و ابن عمید و پسرش و صاحب بن عباد و برخی شاهزادگان آل بویه چون ابوالعباس خسرو فیروز، پسر رکن الدوله، و ده‌ها تن دیگر مانند آنان، به اوج رسیده بود، در قرن هشتم و زمان حافظ، هم‌چنان کم و بیش رواج داشت.

گواه این سخن، عربی بودن قسمت اعظم جنگی است که ده سال پیش از وفات حافظ، عده‌ای از دانشمندان آن را برای تاج‌الدین احمد وزیر، در سال ۷۸۲ق. به وجود آورده بوده‌اند. نام اصلی این کتاب نفیس و نادر، کَنْزُالجَواهِرِ مِنْ لَطَائِفِ الْأَكْبَرِ و مشهور به بیاض تاج‌الدین احمد وزیر است؛ حاوی آثاری از بزرگان علم و ادب ایران از قرن هشتم، به خط خودشان، از قبیل: میرسید شریف جرجانی و معین‌الدین جنید واعظ و قطب‌الدین فالی و شرف‌الدین قیری و عمادالدین قزوینی و غیاث‌الدین لطف‌الله ابرقوهی و غیاث‌الدین منصور... و منشآت جلال‌الدین فریدون عکاشه و رساله ربیع، هم از او، در ستایش جلال‌الدین مسعود اینجو و فتحنامه اصفهان مورخ ۷۶۸ از جمال‌الدین حاجی منشی و غزل‌هایی از

شمس‌الدین محمد حافظ که در عهد خود او در این کتاب نوشته شده‌اند. و شعرهای ابوسعید بهادر و عزالدین مطهر و شاه شجاع و...

حتی مقدمه این کتاب نفیس که ۷۹ تن از بزرگان هم‌دوره حافظ، به خط خودشان، از خویش یا از دیگران، در آن مطلب یا مطالبی نوشته‌اند، به زبان عربی است:

«... و لَمَّا كَانَ غَرَائِرُ الْجَوَاهِرِ الْمُنتَظَمَةِ فِي هَذَا الْعَقْدِ مِنْ أَصْدَافِ أَكَابِرِ الْأَعْيَانِ وَ أَعْيَانِ الْأَكَابِرِ، وَ سَمِ بِكَزْرِ الْجَوَاهِرِ مِنْ لَطَائِفِ الْأَكَابِرِ، مُطَابَقَةً بَيْنَ اسْمِهِ وَ مُسَمَّاهُ وَ لَفْظِهِ وَ فَحَوَاهُ...».

یعنی: از آنجا که مرواریدهای درخشان نظم یافته در گردن آویز (این بیاض)، از صدف (ذهن و فکر) بزرگان متشخص و متشخصان بزرگ (برآمده) است، گنجینه گوهر لطیفه‌های بزرگان، نامیده شد تا میان اسم و مسما و زبان و محتوایش همگونی باشد.

بنابراین، جای شگفتی نیست اگر حافظ می‌فرماید:

اگر چه عرض هنر پیش یاری ادیبست
زبان خموش و لیکن دهان پر از عربیست

و نشانه آن، شعرهایی عربی است که خود سروده یا از دیگران با تضمین و اقتباس و تلمیح در شعرهای خویش، به کار برده است.

از میان مطالب و کلمات عربی در دیوان حافظ، شعرهای عربی حافظ، همه از نوع «ملمع» است. ملمع در لغت به اسب ابرش می‌گویند یا هر چیز دیگر که در آن خال‌ها و لکه‌هایی، مخالف رنگ اصلی باشد، و در اصطلاح، شعری است که ابیات یا مصراع‌هایی دارد به غیر زبانی که شعر در آن سروده شده است.

۱. بیاض تاج‌الدین احمد وزیر، نسخه چاپ عکسی، به کوشش ایرج افشار و مرتضی تیموری، مقدمه تیموری، ص ۱.